

Jomfru Bartholins Visebog

Af GUSTAV HENNINGSEN

I DgF-udgavens 11. time har man fået kendskab til endnu et dansk adelsvisehåndskrift. Selve håndskriftet må desværre nu anses for tabt, men i en Rostgaardsk samling af lejlighedsdigte fra samtiden (Add. 258^b 4°) har magister Aage Rohmann i efteråret 1958 fundet et løst dobbeltark i kvart med en visefortegnelse skrevet af en ukendt hånd på de første 3 sider. På arkets sidste side står med Frederik Rostgaards hånd: »Dette er en Fortegnelse paa de Viser som findis udi Jomfrue Bartholins Visebog som ieg saa paa Kaas, d. 26. July 1710.« Denne notits til eftertiden oplyser med andre ord, at Rostgaard i sommeren 1710 har gæstet sin kære stedsøster Marie Anne (f. Grove) og dennes gemal, landsdommeren Christopher Bartholin, på herregården Kaas i Salling, og der har beset jomfru Bartholins visebog, som hun åbenbart ikke har ønsket at skille sig af med til den ivrige samler, hvorfor han har måttet lade sig nøje med en udskrift af de 2 første linjer af hver visc. Denne liste er som sagt skrevet med en anden hånd, en stor og kunstfuld, men upersonlig skrift, som ser ud til at være en skoleskrift eller et forsøg på at efterprente forlægget. De 2 verslinjer er ikke skrevet ud i ét, som det var venteligt, hvis afskriverens forlæg havde været et register, det må derfor antages, at udskriften er foretaget direkte efter teksterne, og at disses linjedeling er overholdt. Tilbage står det ret interessante spørgsmål, hvem denne jomfru Bartholin kan være. Tanken falder først på husets unge, ugifte døtre: den 19-årige Christiane Charlotte, den 17-årige Mariane Constance, den 15-årige Anne Margrethe, den 14-årige Frederikke og den 12-årige Else Sophie, som da må have været et opvakt barn. Men hvis ejersken er at finde blandt disse, er det ret mærkeligt, at Rostgaard ikke har gjort sig ulejligheden at meddele os hendes fornavn. Derimod kan det efter skriften at dømme muligvis være en af niecerne, der har udfærdiget viselisten til ham.

Når den ellers omhyggelige Rostgaard ikke har meddelt os jomfruens fornavn, kunne det tyde på, at ejersken har været en ugift slægtning af landsdommeren, som Rostgaard kun har kendt ved efternavn. Gennemgår man slægten Bartholin (Danmarks Adels Aarbog XLIX, 1932 II, 119 ff.) får man følgende emner: broderdatteren Else (1687–1744) og kusinen på fædrene side Johanne Cathrine Bartholin (1664–1751),

som begge døde i ugift stand i København (som også var begges fødested). Af disse 2 kandidater lader den første sig bedst udelukke, eftersom hun med sine 23 år må tænkes at have været hjemmeboende i professorhjemmet i København, og Rostgaard derfor meget let ville have kunnet erhverve en komplet afskrift, hvis hun havde været visebogens ejer. Derimod var begge forældre forlængst døde fra Johanne Cathrine, således at snarere hun har været henvist til ophold hos familie i provinsen og meget vel kan tænkes at have været i besøg hos fætteren på Kaas i 1710. Hun må endvidere have været en dame ud over gennemsnittet, eftersom hun designeredes til priorinde for det adelige jomfrukloster på Støvringgaard, som enken efter Jens Harboe, Christine Fuiren (d. 1735), oprettede ved testamente af 23.11.1735 (vgl. fund. 12.3.1745). Jomfru Johanne Cathrine kom imidlertid aldrig til at bo på Støvringgaard, for klosteret kom først i virksomhed efter hendes død. Som datter af den filologisk interesserede antiquarius regius Bertel Bartholin (1614–90) skulle hun have haft særlige forudsætninger for at sysle med viser. Strengt taget behøver det ikke at være hende, der har udsfærdiget håndskriftet. Man kan ikke lade være med at mærke sig, at faderen i årene efter 1628 studerede hos Holger Rosenkrantz på Rosenholm, hvor også adelsvisedamen Ide Giøe var opdraget. Hun blev dog gift i 1625. Men viseinteressen kan for begges vedkommende tænkes at stamme fra dette kulturhjem. Der er imidlertid ikke tegn på slægtskab mellem Ide Giøes håndskrift og jomfru Bartholins visebog, og da vi heller ikke har sikkerhed for, at det virkelig er Johanne Cathrine, Rostgaard sigter til, må vi standse denne fantasiens flugt og affinde os med, at han i virkeligheden har ladet os i stikken, når det gælder afsløringen af den gådefulde jomfru Bartholin.

Til gengæld kan vi glæde os over, at det takket være prøvernes længde er muligt at bestemme visebogens indhold med forholdsvis stor nøjagtighed. Dens 19 viser har alle været middelalderballader og heraf kan de 16 typebestemmes, medens 2 er usikre og 1 ikke lader sig nærmere fastslå. Viselisten aftrykkes her diplomatarisk med tilføjelse af de pågældende typenumre i Danmarks gamle Folkeviser. Desuden gengives den første halve side af håndskriftet i facsimile (formindsket ca. $\frac{1}{3}$) af hensyn til eventuelle senere forsøg på identifikation af håndskriften.

Hskr

DgF

- [1] Hertugen udi Skaane
Hand haver en datter saa hvid [476 Hertugen af Skare]
- [2] Der ganger dansen udi Enge [-]
ved, strande
Der dantzer di Edelige Svenne [220 Stolt Elselille]
- [3] Ieg vel qvede Eder en visse forsand
Alt om en Rider en frue vel undt [485 Erik og Lisbet]
- [4] Hver Mand Elscher udi sin gaard
baade rosset og Edelig Lelier [481 Nilus og Adalus]
- [5] Falquor hand tiener i kongens gaard [178 Folke Lovmandsøn og
Alt baade for hæder og ære Dronning Helvig]
- [6] Her Mathis hand haver en huus frue
Hun Er saa overmaade skiøn [299 Erland og Mattis]
- [7] Marstig vogner om midenat
og taller hand til sin kiere [145 Marsk Stig]
- [8] Her Peder og hans kier datter
De sider over bredden bord [452 Rige Hr. Tord]
- [9] Det var herr Medelfert [jf. 378 E Den genfundne
Hand rider i roscens Lund Søster]
- [10] Det var her Peder
Hand red sig under øe [212 Utroskabs Straf??]
- [11] Her peder og fru Mette lil
De sade over bord [451 Hustru og Elskerinde?]
- [12] Det var dansche droning [453 Dronning skiller
hun skulde af Landet fare elskende]
- [13] Silde om den aften
Der solen gick til hville [229 Den forsmaaede Bejler]
- [14] Det var om En Løverdag
Det regned under øe [391 Tyge Hermandsøn]
- [15] Her Espen tiener i kongens gaard
han tiende der mange gode dage [250 Esbern og Sidsel]
- [16] Liden var hun Søborig
saa tillig fich hun hiertesorig [266 Søborig og Adelkind]

- [17] Fru bodil liger i her Karls arm [362 Den overbærende Ægte-
 hun sucher hun sørger saa saare mand]
 [18] Der [!] var Liden Kerstin
 hun lader sig hofklæder schiere [267 Jomfru og Stalddreng]
 [19] Her peder og her oluf sade over boer
 op med den Lind [73 Ridderens Runeslag]

*Jomfrun ind i skoven
 Gik for at se på den gamle skov.*

*Der gik den gamle ind i skoven, skoven
 Der var den gamle skoven*

*Jeg vil gerne se den gamle skov
 Det er en gammel skov og den gamle skov*

3 af disse brudstykker er allerede trykt i Danmarks gamle Folkeviser's teksttillæg, bd. X (6. hefte 1960): nr. 2, 13 og 15 henholdsvis som DgF 220 Cf, 229 Bc og 250 Nb. Når nr. 10 ikke er trykt i tillægget til DgF 212 er grunden selvfølgelig, at en sikker typebestemmelse ikke er mulig. En variant, H, af DgF 218 har således samme indledning, men den er optegnet efter almuetradition 1859 (Uth sogn, Vejle amt) og står helt alene. Derimod kan der være tale om 428, hvor B-versionen har denne begyndelse (i A og C er navnet Magnus). Når jeg har foreslået at henføre brudstykket til 212, skyldes det, at der her er enighed om at begynde visen som vort nr. 10. Nr. 11 er næppe 449, da denne vise kun findes i en unik opskrift, ejheller 483, som handler om, hvorledes ridderen ikke kan få sin jomfru (ikke frue) Mettelil; dette brudstykke henføres derfor bedst til 451, hvis varianter alle har denne begyndelse.

Den finere bestemmelse af brudstykkerne vil vi overlade til DgF-udgiverne, da det først og fremmest bliver et udgiverteknisk spørgsmål, under hvilke bogstaver man vil anbringe dem. For de numre af viselisten, som på grund af den sene opdagelse ikke kommer med i DgF-tillægget, har jeg i samråd med dr. Erik Dal valgt at gå skridtet videre og forsyne dem med bogstavsignaturer.

Bartholin nr. 19 = DgF 73 Be

Bartholin nr. 7 = DgF 145 Bc

Bartholin nr. 5 = DgF 178 Cg

Efter at vi nu har fået nogenlunde overblik over indholdet af Jomfru Bartholins visebog, melder spørgsmålet sig, om håndskriftet er bevaret under et andet navn, eller om dets viserække indgår som en stamme i et større håndskrift. Ingen af delene er imidlertid tilfældet. Skulle vi derfor til sidst forsøge en placering af dette rendyrkede balladehåndskrift, kan DgF 485 måske give os et fingerpeg. »Denne Vise,« skriver Olrik, »findes i ti Haandskrifter fra 17de Aarh., deraf a fra 1651, de fleste af de andre fra omtrent samme Tid. Vi staar dog ikke her overfor nogen egentlig Folkedigtning; den brede Udtryksmaade, og Sætningsbygningen der fortsætter sig fra den ene Strofe ind i den anden, røber en literær Tid og en forholdsvis literær Forfatter indenfor den danske Adel i 16de eller endnu snarere i første Del af 17de Aarh. Visen bærer næppe Præg af mundtlig Overlevering, men kun af de mindre Ændringer og Udeladelser, som Afskriverne har tilladt sig. (DgF VIII, 423)« Også ved sin forkærlighed for adelsviser og romanviser placerer Jomfru Bartholins visebog sig mellem det 17. århundredes visehåndskrifter. Et slægtskab med andre håndskrifter vil dog vanskeligt kunne dokumenteres på grundlag af de bevarede brudstykker, og der kan i hvert fald ikke siges noget herom på indeværende tidspunkt, hvor en samlet undersøgelse af vore adelshåndskrifers indbyrdes forhold mangler.